

TRIBUNALE APOSTOLICO DELLA ROTA ROMANA - *Montesvi-
dei* - Nullità del matrimonio - Errore determinante la volontà circa l'in-
dissolubilità - Simulazione parziale (esclusione dell'indissolubilità: *bo-
num sacramenti*) - Sentenza definitiva - 25 aprile 1991 - Stankiewicz,
Ponente.

**Matrimonio - Consenso - Sacramentalità del matrimonio - Fede perso-
nale - Non necessità - Rapporto con il rifiuto dell'indissolubilità.**

**Matrimonio - Consenso - Errore determinante la volontà circa l'indisso-
lubilità (can. 1099) ed esclusione dell'indissolubilità per atto positi-
vo della volontà (can. 1101 § 2) - Rapporti tra questi due capitoli
di nullità.**

*Benché talvolta si sostenga che un certo grado di fede personale sa-
rebbe costitutivo del sacramento del matrimonio, va riaffermata la dot-
trina tradizionale, più volte approvata dal Magistero autentico, secondo
cui tale fede non è necessaria per la validità del sacramento. Perciò, l'u-
nione tra due battezzati che non possiedono nessun grado di fede, ma
che hanno un'intenzione veramente coniugale ed accettano cioè l'allean-
za coniugale istituita dal Creatore — che è ciò che intende fare la Chie-
sa nella celebrazione del matrimonio —, almeno avrà tutta la realtà co-
stitutiva e virtuale del sacramento del matrimonio. Tuttavia, chi in forza
di una ferma adesione all'ateismo sistematico rifiuta qualunque dipen-
denza da Dio, difficilmente potrà avere una volontà veramente coniuga-
le, poiché, oltre a ripudiare la dignità sacramentale del matrimonio, si
opporrà soprattutto all'indissolubilità in quanto essa vincola la libertà
personale.*

*Secondo la comune e costante giurisprudenza rotale, le opinioni
contrarie all'indissolubilità di per sé rimangono soltanto nell'ambito in-
tellettuale — costituendo un errore solo speculativo —, senza entrare
cioè nel processo decisionale. Quando però l'errore dà luogo ad un giu-
dizio pratico-pratico che propone alla volontà hic et nunc unicamente
un matrimonio apparentemente solubile, e quindi la volontà certamente
sceglie tale oggetto, allora l'errore entra nella volontà e la determina, vi-
ziando il consenso (cf. can. 1099). Questo errore determinante la volon-
tà opera quale capitolo autonomo di nullità nella misura in cui rimane*

errore invincibile, vale a dire in quanto è assunto con tale fermezza dalla mente che non vi è spazio per un timore dell'opposto, in modo che il soggetto non percepisce in modo conscio la divergenza rispetto alla realtà oggettiva dell'ordine matrimoniale canonico, cui si riferisce la dichiarazione esterna da esprimere al momento delle nozze. Se invece si diventa consapevole di tale divergenza, l'errore determinante può operare quale causa proporzionale e grave, prossima o remota, di una esclusione riflessa o esplicita dell'indissolubilità per un atto positivo della volontà (cf. can. 1101 § 2). Ciò spiega perché questi due capitoli di nullità, pur essendo teoricamente incompatibili, si uniscono tra di loro in pratica. (C.J.E.M.)

(*Omissis*). — FACTI SPECIES. — 1. Dominus R., hac in causa actor, cum munus docendi in « Escuela Tecnica de Maldonado » exerceret, Dominam D., conventam, comitem in docendis alumnis in eadem schola cognovit.

Cum Dominus R. magno amore Dominam D. prosecutus sit, ipso instante relatio sponsalicia instaurata est inter eos matrimonii ineundi causa. Vir enim maxime exoptabat Dominam D. in facie Ecclesiae in uxorem ducere, etsi haec ex parentum educatione laicis mi mente imbuta erat.

Tandem id quod voluit Dominus R., tunc vigesimum octavum agens annum, plene assecutus est, quia, die 16 septembris a. 1982, matrimonium celebravit cum Domina D., duobus annis maiori natu quam ipse, in paroeciali ecclesia Sancto Ferdinando dicata, intra fines civitatis et dioeceseos Maldonadensis, adstante et nuptiis benedicente Episcopo loci Exc.mo Antonio Corso.

Convictus coniugalis, excepto initiali tempore, nec felix fuit neque ad longum tempus productus, propter dissensiones quae inter coniuges ortae sunt et ob quas etiam separatio tori inter eos intercessit. Dein communis vita renovata est, etsi ad breve tempus.

At, muliere instante, separatio definitiva facta est primis mensibus a. 1983, quae insuper divortii sententiam expetivit.

Filia e matrimonio orta matri quidem concredita est, baptizata tamen non fuit ob eiusdem matris oppositionem.

2. Vir autem sibi pro persuaso habens matrimonium nullitate laborare, illud nullitatis accusavit apud Tribunal Ecclesiasticum Montisvidei, die 24 iunii a. 1985, sive ob errorem ex parte mulieris conventae circa matrimonii indissolubilitatem, sive ob simulationem

partialem consensus ex parte eiusdem conventae propter exclusionem indissolubilitatis.

Post libelli admissionem Praeses Tribunalis decreto diei 30 septembris a. 1985 dubium sequens concordavit: « Si consta de la nulidad del matrimonio por: Error acerca de la indisolubilidad del matrimonio padecido por la demandada; o, alternativamente, por simulación parcial del consentimiento al excluir la parte demandada la indisolubilidad del matrimonio ».

Deinde, facta causae exigua instructoria interrogatione partium ac quattuor testium, die 3 decembris a. 1986 lata est sententia affirmativa, quae edixit: « consta de la nulidad en el caso por las dos causales propuestas ».

Sed Tribunal appellationis Salten. in Uruguay, ad quod acta causae ad normam iuris transmissa sunt, remissa causa ad ordinarium tramitem iuris, sententiam primae instantiae, die 31 augusti a. 1988, infirmavit.

Actore ad N.S.T. appellante, huic rite, die 4 maii a. 1990, concordato dubio respondendum est:

« An constet de matrimonii nullitate, in casu: 1. ob errorem voluntatem determinantem circa matrimonii indissolubilitatem ex parte mulieris conventae; vel 2. ob exclusionem matrimonii indissolubilitatis ex parte eiusdem conventae ».

IN IURE. — 3. In regionibus ubi principia laicismi, qui dicitur, etiam mentes christifidelium invadunt, haud raro accidit quod sponsi baptizati, sed fide personali admodum debili praediti vel prorsus non credentes, propter causas magis sociales quam religiosas matrimonium in facie Ecclesiae celebrandum petunt.

Enimvero in admissione ad validam saltem matrimonii celebrationem ecclesiam nupturientium, qui fidem catholicam abiecerunt, haud prospicitur gradus fidei personalis (cfr. can. 1071, § 1, n. 4; § 2), sed necessitas rectae intentionis, nempe acceptandi matrimonium secundum Dei consilium atque faciendi id quod Ecclesia intendit, cum matrimonium baptizatorum celebratur (cfr. can. 1125, n. 3).

Quamvis enim interdum quis ultra mensuram premat contra sententiam traditionalem requirendo gradum *fidei personalis* tamquam constitutivum ipsius sacramenti matrimonii, nihilominus tamen iuxta doctrinam traditionalem, haud semel a Magisterio authentico comprobata, « fides nequaquam requiritur ad validam collationem sacramentorum in ministris », immo « etiam ad validam susceptionem

eorundem ex parte subiecti nihil aliud requirebat cohaerenter opinio communis praeter voluntatem habitualement, alias explicitam alias tantum implicitam, suscipiendi sacramentum, realitatem nimirum rei sacrae, non in quantum sacrae »; insuper « ad intentionem vero ministri quod attinet, ea ut minimum exigitur semper virtualis implicita ex natura rei » (M. ZALBA, *Num aliqualis fides sit necessaria ad matrimonium inter baptizatos celebrandum*, in *Periodica* 80 [1991], pp. 97-98).

4. In applicatione huius doctrinae ad matrimonium, uti ad rem docemur, « mirum apparet quod in nupturientibus plus fidei in quantum subiectum suscipiens requiratur, quam illud quod exigitur in quantum minister conficiens. Quod autem spectat ad voluntatem suscipiendi sacramentum, praeter observationem cann. 1099 et 1100, quod error circa sacramentalem dignitatem coniugii christianorum et scientia aut opinio nullitatis matrimonii non vitiant consensum matrimoniale, quando animus nupturientium primo et principaliter, etsi forte solum implicite, fertur in foedus vere coniugale instaurandum, recurrit in illustrationem doctrinae canonicae trita explicatio moralis circa sententiam ferendam, quae cui intentioni praevaleat in conflictu duorum propositorum inter se oppositorum quae a voluntate simul intenduntur » (*ibid.*, p. 98).

Quin immo iuxta sententiam mediam inter duas extremas « unio inter duos baptizatos nulla proprie dicta fide, nequidem initiali praeditis, siquidem animo vere coniugali ineatur, saltem habebit obiectivitatem sacramenti, et erit materialiter sacramentum, sed fortasse tantum radicaliter, fidem requirens in nupturientibus ut evadat formaliter et operose causativum gratiae pro unoquoque eorum iuxta mensuram recuperationis fidei et dispositionis personalis ad fruendum gratia sacramentali » (*ibid.*, pp. 99-100).

Inde « ut minimum dicendum videtur quod christiani apostatae a fide, in intendendo vero foedere coniugali permanenti recipiunt totam realitatem constitutivam et virtualement sacramenti matrimonii, quae formaliter operari incipiet post recuperatam fidem; sed probabilius manet quod sensu pleno et formali recipiunt sacramentum, unde "inter baptizatos nequit matrimonialis contractus valide consistere, quin sit eo ipso sacramentum" [can. 1055, § 2] » (*ibid.*, p. 105).

5. Alia ex parte admittendum est rectam intentionem saltem praevalentem acceptandi foedus coniugale a Creatore institutum, seu consentiendi in verum matrimonium, minimum dispositionis perso-

nalis ad valide contrahendum etiam nupturienti incredulo haud dubie praestare et quodam vestigio fidei inniti, quia propositum astringendi vitam per irrevocabilem consensum amore indissolubili atque fidelitate sine condicionibus « revera requirit, etiamsi modo non omnino conscio, animum affatim oboediendi Dei voluntati, qui sine eius gratia non potest haberi » (Joannes Paulus II, Adhortatio apost. « Familiaris consortio », d. 22 novembris a. 1981, n. 68; cfr. coram infr. Ponente, sent. 19 maii a. 1988, Etrusca seu Senen., n. 5).

At qui ob firmam adhaesionem atheismo systematico qualemcumque a Deo dependentiam respuit, difficulter potest rectam efformare intentionem, verum scilicet matrimonium ineundi cum implicita saltem intentione faciendi quod facit Ecclesia, quoniam, praeter repudiationem dignitatis sacramentalis, etiam contra vinculum indissolubile, libertatem personalem astringens, potissimum repugnabit.

Quodsi assecla atheismi huiuscemodi propter causas sociales, aut ob instantias familiarium vel compartis, fidei catholicae forte adhaerentium, matrimonium religiosum etsi pro forma tantum celebraverit, post coniugii naufragium quaeri solet, utrum consensus sub influxu placitorum erroris efformatus sufficiens fuerit ad validum constituendum matrimonium necne.

6. In primis dicendum est quod iuxta communem et constantem N.F. iurisprudentiam placita erronea contra indissolubilitatem vinculi matrimonialis per se in sphaera intellectus dumtaxat manent, ideoque processum decisionalem non ingrediuntur. Namque eadem placita indole sua naturali ad errorem intellectualem cum pertineant, iudicium speculativum tantum efficiunt, nempe sine respectu ad practicam agendi rationem. Voluntas vero automaticae aestimationem intellectualem non sequitur, cum rationes contrariae praevalere possint ut quis menti suae obloquatur. Immo et ipsa voluntas placitis erroris affecta in statu merae dispositionis ad agendum quiescere potest quin reapse actum eliciat contra vinculi indissolubilitatem.

Qui enim placita divortii admittit, in cogitationem ordinarie non venit ut eadem proprio applicet matrimonio, quia, ad futurum eventum longe positum quod spectat, actu iudicii speculativi provisionem eventualis divortii experiri potest, minime vero intentionalem executionem perspectae violationis vinculi indissolubilitatis (cfr. coram infr. Ponente, sent. 26 iunii a. 1987, Romana, n. 5).

Quare lex ecclesialis prudenter cavet legitimae coartationi effectuum iuridicorum talis *erroris speculativi* dum statuit nempe quod er-

ror iuris circa matrimonii indissolubilitatem, dummodo non determinet voluntatem, non vitiat consensum matrimoniale (can. 1099).

7. Cum autem nubentes baptizati, fide penitus amissa vel maxime imminuta, ita erroribus circa vinculi indissolubilitatem imbuuntur, ut ex conscientiae erroneae dictamine non aliter agant quam mente volutent atque operentur in errore nempe invincibili, qui voluntati suppeditat nonnisi speciem matrimonii solubilis, hoc in casu iam dici potest errorem inducere assensum voluntatis in matrimonium solubile eamque determinare ad eligendam hanc dumtaxat coniugii speciem.

Commutatis igitur verbis, cum placita divortii tenacius in mente contrahentium insidentia involvunt respectum ad agendi rationem hic et nunc complendam, ut puta propter necessitatem celebrandi nuptias in facie Ecclesiae, seu cum efficiunt iudicium pratico-practicum, quod voluntati proponit obiectum sub respectu erroris dumtaxat eligendum, ut certo seu infallibiliter illud eligat, tunc *error* ita radicatus seu pervicax circa matrimonii indissolubilitatem *in voluntatem ingreditur eamque determinat* atque vitiat consensum matrimoniale (can. 1099; cfr. coram infr. Ponente, sent. 29 ianuarii a. 1981, n. 10; RRD LXXIII, p. 50).

Sed efficacia canonica huius erroris, consensum matrimoniale invalidantis, sensu proprio non consistit in eo quod ipse error tamquam actus intellectus evadit obiectum voluntatis, sed quia error sub ratione apparentis veri determinat obiectum voluntatis internae ut haec sub ratione boni apparentis illud acceptet.

Ex quo fit quod error huiusmodi, cum obiectum formale actus voluntatis matrimonialis solummodo ad unicum speciem matrimonii solubilis restringat, ita expoliando illud proprietate essentiali seu indissolubilitate, invalidum reddit matrimonium.

8. Cum vero error determinans voluntatem in suo assensu in placita divortii statum certitudinis importet, firmitatem mentis et exclusionem formidinis oppositi continentem, voluntas ab eo determinata, quoniam divergentiam cum realitate obiectiva ordinis matrimonialis canonici conscie non percipit, deliberate non tendit in directam ac immediatam exclusionem indissolubilitatis actu positivo peragendam. Haec enim proprietas falso iudicio intellectus non retinetur quid essentialia matrimonii, ut logice excludi debeat. Quare voluntas ab errore determinata dirigitur in aliud obiectum assequendum, essentialiter tamen diversum ab obiecto formali essentiali con-

sensus matrimonialis, substituendo hoc modo, etsi inscietur, in locum schematis proprietatum essentialium matrimonii suum schema matrimonii dumtaxat solubilis, iuxta placita erroris efformatum (cfr. coram infr. Ponente, sent. 26 iunii a. 1987, Romana, n. 5).

Attamen ob momentum essenziale voluntatis in exserenda efficacia iuridica huius erroris, quaedam haesitatio adverti potest in iurisprudentiali dictamine circa eius propriam configurationem, videlicet utrum talis error « ad modum simulationis partialis » operetur (coram Giannecchini, sent. 14 iunii a. 1988, Romana, n. 5), quatenus « determinare debet voluntatem et in positivum voluntatis actum verti ad simulationem patranda omnino necessariam » (coram Funghini, sent. 22 februarii a. 1989, Reg. Latii seu Romana, n. 2; coram Huot, sent. 10 novembris a. 1987, Taurinen., n. 9), an iuxta novae legis formulationem haberi debeat figura autonoma et distincta (coram Ragni, sent. 23 februarii a. 1988, Taurinen., n. 6), etsi stricto nexu cum simulatione partiali coniuncta (coram Pompedda, sent. 17 iulii a. 1989, Romana, n. 4; cfr. A. STANKIEWICZ, *De errore voluntatem determinante* (can. 1099) *iuxta rotalem iurisprudentiam*, in *Periodica*, 79 [1990], pp. 487-488).

9. Sed positivus assensus erroneus, voluntatem determinans iuxta specificatum ab errore obiectum, autonome operatur donec error invincibilis permaneat. Si enim firmitas mentis circa unicam pseudo-coniugii solubilis speciem inficiatur percepta a contrahente formidine oppositi, tunc status certitudinis amissio inducit iam consciam divergentiam inter voluntatem internam et realitatem obiectivam ordinis matrimonialis canonici, in declaratione externa tempore contractus exprimenda, ob quam placita divortii in contrahentis mente funditus radicata fieri possunt causa proportionata et gravis, proxima vel remota, reflexae *exclusionis indissolubilitatis* per actum positivum voluntatis, quae pariter invalidum reddit matrimonium (can. 1101, § 2).

Haec tamen indissolubilitatis matrimonii exclusio, quae figuram simulationis partialis induit, necessario perfici debet positivo voluntatis actu, videlicet actu vere elicitu et non tantum praesumpto, sive explicito sive implicito, qui saltem virtualiter perseverare debet in actu praestationis consensus matrimonialis (cfr. coram Colagiovanni, sent. 27 maii a. 1986, n. 4; RRD LXXVIII, p. 344). At necesse non est ut contrahens se vinculum abrupturum absolute decernat, quia satis est ut facultatem sibi vindicet solvendi vinculum si casus ferat,

prout v. gr., si amor desierit vel convictus coniugalis infelix evaserit, et ita porro.

10. Quoniam internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis (can. 1101, § 1), sive determinatio voluntatis ab errore in matrimonium solubile, sive exclusio indissolubilitatis ex causa erroris circa hanc matrimonii proprietatem, in foro iudiciali invicte probari debent.

Quamvis error voluntatem determinans in matrimonium solubile (can. 1099) et exclusio indissolubilitatis per actum positivum voluntatis (can. 1101, § 2) theoretice ad *duo capita nullitatis* inter se incompatibilia pertineant (cfr. nn. 8-9), ideoque subordinate tractari atque definiri debeant, practice tamen inter se iunguntur. Immo qui in errore determinante voluntatem versatur haud tam raro, perspecta vi canonica matrimonii indissolubilis, ad explicitam exclusionem huius proprietatis e consensu matrimoniali pervenit, videlicet non solum acceptando unicum speciem matrimonii solubilis, verum etiam explicite excludendo indissolubilitatem vinculi matrimonialis.

Cum vero de positivo voluntatis actu in utraque hypothesis operante agatur, hic potissimum ex confessione iudiciali et extraiudiciali errantis vel simulantis colligitur, deinde e causa proxima et remota simulationis vel transitus erroris in voluntatem, atque ex circumstantiis antecedentibus, concomitantibus ac subsequentibus, quae internam voluntatem contrahentis eiusque determinationem factis undique certis collustrant.

Insuper ad individuandam naturam erroris voluntatem determinantis atque moventis in praesentatum ei obiectum, haec duo requiruntur: « a) ut nupturiens censeat matrimonii vinculum solvi debere saltem ubi coniugium naufragium fecerit (causa remota simulationis); b) ut ipse persuasum sibi habeat matrimonii vinculum solvendum esse in casu concreto matrimonii a se hic et nunc contrahendi, saltem in casu probabilis naufragii (simulationis causa proxima) » (coram Pinto, sent. 14 novembris a. 1986, n. 4; RRD LXXVIII, p. 626).

IN FACTO. — 11. Appellati Iudices Tribunalis Saltensis in Uruguay sententiam primae instantiae infirmaverunt, quia ex argumentis in primo iudicii gradu collectis assecuti non sunt « la certeza moral de que la demandada haya aplicado voluntariamente a su propio matrimonio el posible error perverso sobre el instituto conyugal; y alternativamente, al no hemos podido detectar en actas, el acto posi-

tivo de voluntad de la demandada por el que excluyera la indisolubilidad de su matrimonio ».

Iamvero nemo est qui non videat causam hanc in processu primae instantiae exiguam obtinuisse instructionem. Actor autem, ut Cl. mus Patronus ex officio declarat, hodie quoque novos testes magis informatos de intentione conventae contra matrimonii indissolubilitatem inducere non potest, quia existentiae id genus testimoniorum inscius est.

Ceterum ipse in iudicio primi gradus sincero animo declaravit se ante nuptias ignorasse conventae intentionem contra vinculi indissolubilitatem, quia non nisi « Después de casado mi Sra. manifestó que si a ella iba mal, se divorciaba ». Immo magna cum probitate circumstantias matrimonii tunc quoque adduxit, quae, prima facie, etiam contra optatam declarationem nullitatis matrimonii verti possent, ut puta quoad acceptationem caeremoniae religiosae ex parte eiusdem conventae: « Estuvo de acuerdo con el casamiento desde el primer momento pero luego vaciló por la amenaza de la madre por no concurrir a la ceremonia religiosa ».

12. Conventa autem ad hoc Iudicis rogatum: « ¿Vd. aceptaba que el matrimonio era para toda la vida, o sea indisolubilidad? » ita respondit: « No. El matrimonio creo que debe ser hasta que las dos personas se entiendan, se comprendan y se hablen. Yo nunca acepté la indisolubilidad ».

Quare ex superius relata conventae iudiciali confessione fas est deducere non solum existentiam erroris funditus in eius mente radicati circa matrimonii indissolubilitatem, verum etiam determinationem voluntatis ineundi dumtaxat matrimonium solubile.

Profecto non agebatur de simplici errore speculativo, qui in mente tantum terminabatur absque influxu in voluntatem, sed de errore practico, operante usque ad voluntatis determinationem in matrimonium iuxta erronea placita celebrandum.

In primis error huiuscemodi inveteravit in mente conventae tempore eius educationis potissimum in familia receptae, quae principiis laicismi qui dicitur innitebatur, quibusque mulier usque adhuc firmiter adhaeret. Ait enim: « Mi familia tenía ideas divorcistas: no aceptaban la indisolubilidad, como yo tampoco la aceptaba ». Idque usque ad repugnantiam celebrandi nuptias in facie Ecclesiae, sicut mulier ostendit: « Mi padre era indiferente, mi madre estaba en contra, porque como no practicábamos la religión, no le veía razón ».

Hac enim de causa mater conventae caeremoniae matrimonii religiosi partium adesse noluit, ipsa tamen adfuit ritui civili necnon salutatio- ni, quam nupturientes tunc obtulerunt.

13. Quae cum ita sint, nihil mirum quod pars conventa tenaci- ter obstitit proposito actoris celebrandi matrimonium in forma cano- nica. Ait enim: « No estaba de acuerdo: como no practico la religión, no consideraba que debía casarme por la Iglesia: el me lo impuso, porque si no, no se casaba ».

Maluisset igitur conventa matrimonium civile tantum inire, sed caeremoniam religiosam debuit acceptare, ut consortium coniugale instaurare posset cum actore, qui eam magno prosequeretur amore. Nam iuxta actorem « si non se casaba por Iglesia no se casaba con- migo ».

Sed necessitas celebrandi matrimonium in Ecclesia, parti con- ventae imposita ab actore, facta est occasio transitus erroris in illius voluntatem iuxta erroris placita determinandam. Domina D. enim clare confitetur se numquam acceptasse doctrinam Ecclesiae de ma- trimonio: « No la aceptaba ni la acepto actualmente y menos aún im- puesta », quatenus autumat « que la religión debe nacer naturalmen- te y ser educado en ella, en la que elige ».

Attamen ut matrimonium religiosum celebrare posset, conventa una cum actore « cursos pre-matrimoniales » frequentare tenebatur, etiamsi, ut refert, « con los que no estuve de acuerdo ».

Ideoque iure statuta praeparatio personalis ad matrimonium ineundum, ad quam conventa coacta se sensit, firmiorem adhuc fecit eius adhaesionem placitis erroris contra doctrinam Ecclesiae de vin- culi indissolubilitate, quae suo applicavit matrimonio. Cohaeenter igitur cum suis persuasionibus, simul ac comperit se amorem in acto- rem amisisse, separationem instituit, dein divortium expetivit, etiam- si obstante actoris oppositione. Ad matrimonium enim dissolubile tantum ducta est errore voluntatem determinante, hoc est « que si a ella iba mal, se divorciaba ».

14. De mente ac voluntate mulieris conventae quam maxime indissolubilitati adversis claram recepit confessionem, et quidem tempore haud suspecto, Episcopus Maldonadensis Exc.mus Antonius Corso quem actor accivit, ut communionem vitae a conventa abruptam restituere conaretur. Tunc vero conventa coram Episcopo se sti- tit eumque minime celavit de placitis erroris ac propositis contra vin-

culi indissolubilitatem, videlicet « que habiéndose perdido el amor, nada debía atar a los conyuges ».

Haec omnia Episcopus confirmavit in scripta declaratione Tribunali transmissa, in qua ea quae sequuntur legimus: « Es verdad, que se efectuò la entrevista con los fines de concordia entre la pareja formada por R. y D. a quienes bendije su boda el dieciséis de setiembre de mil novecientos ochenta y dos, con resultado totalmente negativo dada la posición ideológica intransigente adoptada por la Señora D., que homologaba su pensamiento sobre el matrimonio religioso con las ideas del matrimonio laicista, en cuya mentalidad se crió y educó, eliminando la indisolubilidad del mismo en razón de dichos principios, siendo imposible un diálogo religioso serio sobre el tema con la Sra ».

Patet igitur ex hoc colloquio cum Episcopo habito partem conventam ostendisse suam firmissimam adhaesionem placitis erroris contra indissolubilitatem, quae ipsius agendi rationem ac voluntatem determinaverunt ad matrimonium dissolubile. Immo hac mentis forma pars conventa imbuitur absque ulla possibilitate conciliationis cum doctrina catholica de matrimonio.

15. Nec alios quoque testes effugit doctrina laicismi, quam conventa profitebatur de matrimonii dissolubilitate, videlicet quod amore inter coniuges extincto, etiam vinculum matrimoniale esse desinit.

Itaque actoris mater momento separationis coniugalis inter partes hanc excusationem a nuru audivit: « En cuanto a las causas de la separación ella me manifestó que había dejado de quererlo, por lo tanto ella provocó la separación porque no existía el amor entre ellos ».

Sed causa dissolvendi matrimonium, a parte conventa indicata actoris matri, plene congruebat cum conceptu matrimonii, quem conventa acriter defendebat atque defendit. Nam « concepto sobre el matrimonio » ab eadem conventa ita definitur: « es la unión legal que debe existir entre dos personas que deciden vivir juntas por existir entre ellas una relación de amor, comprensión, confianza y compañerismo y debe existir sólo mientras dure esa relación que los unía ». Tali conceptui legali nihil quicquam addit, iuxta conventam, matrimonium religiosum, quod putat esse tantum « una ceremonia que libremente pueden decidir celebrar o no esas personas y siempre bajo las mismas condiciones que el matrimonio civil. En mi caso par-

ticular, al no practicar la religión católica, esta unión no genera una obligación eterna, ni considero que sea indisoluble ».

16. Familiarem ambitum processus formationis persuasionum partis conventae contra indissolubilitatem matrimonii congruenter ostendunt ipsius parentes.

Quamvis pater eius caveat se pauca ad rem referre posse, quia ipse degebat in « Villa C. », dum filia in « Piriápolis » apud matrem habitabat, « también divorciada », confirmat tamen filiam tempore nuptiarum « no practicaba religión ».

Insuper his notitiis testis adauget quaedam de semetipso, ut puta: « yo no soy católico »; vel de matre conventae: « la madre era atea »; vel demum de filio suo: « también está divorciado ».

Amplius autem hac de re narrat conventae mater, de qua in vadimonio haec annotatio legi potest: « no profesaba ninguna religión ».

Cum vero mater declaret: « yo como no profesaba religión, no puedo darle una idea acabada sobre el matrimonio religioso », praesertim vero « por mis convicciones de no creyente », et quia « yo no me casé por Iglesia », quid igitur mirum si filiis suis nullam educationem religiosam tradiderit. Confirmat quidem mater filios fuisse baptizados, sed id evenisse « únicamente por pedido de la abuela paterna ». Postea tamen filii « no tuvieron instrucción religiosa ».

17. Quin immo ad quaestionem sibi positam: « qué formación religiosa impartió a sus hijos, especialmente en lo concerniente al matrimonio », eadem conventae mater respondit: « Ninguna, pues mi hija tampoco profesaba religión, o sea, todos tenemos un concepto unánime al respecto », videlicet quod « el matrimonio que tiene valor en sí, ya que es legal », id est quod ritu civili dumtaxat celebratur.

Insuper mater addit filiam noluisse caeremoniam religiosam praestare, quae ab actore illi imposita est: « Ella al no ser creyente, non quería casarse por la Iglesia; él en cierto modo la obligó, porque le dijo que si no se casaba por Iglesia, no se casaba. Esto me lo dijo mi hija. Debo decir que yo no concurrí a la ceremonia religiosa y él me reprochó muy duramente. Si tú te quieres casar por Iglesia para darle gusto a él, ya eres mayor, pero no me obligues a ir a la Iglesia, le dije a mi hija ».

Inde testis concludit: « Concurrí a la (ceremonia) civil simplemente, a la religiosa no por mis convicciones ».

Demum quod spectat ad educationem religiosam neptis ex matrimonio filiae natae, testis paucis respondet: « Ella está siendo educada sin religión: tampoco está bautizada ».

18. Quae cum ita sint, ex actis morali cum certitudine constat partem conventam propter educationem in familia receptam, ab omni religione alienam eique repugnantem, in errore, qui pervicax vocari potest, etiam tempore nuptiarum versatam esse, qui igitur eius voluntatem in matrimonium dissolubile tantum determinavit. Noluit enim conventa matrimonium inire usque ad mortem duraturum, sed illud tantum intendit quod perseveraturum esset, donec amor perstaret. Quare amore qualibet de causa cessante, etiam ipsum matrimonium extinguere deberet iuxta eandem ut partes ad alias nuptias libere transire possent. In mulieris huiusmodi firmas persuasiones etiam exempli erant ipsius parentes ac frater.

Celebratio autem religiosa matrimonii pars conventa iam id temporis habuit « como una representación de una obra de teatro », in quam igitur nullum dedit internum consensum. Ait enim: « ... en la que (ceremonia) yo no participo: estoy porque tengo que estar. Debo decir que no participé en la ceremonia, yo estaba como en otra cosa extraña ».

Idque confirmat actoris amica Maria, quae conventam cognovit ex quo partes relationem sponsaliciam inierunt et testatur D. matrimonium religiosum non habuisse necessarium « para la relación de ellos », quia « ella consideraba todo eso una farsa ». Qua de causa testis haud praetermisit dissuadere actori huius matrimonii celebrationem.

19. Itemque testis comprobatur gravem causam, ex qua cogitandi atque agendi modus partis conventae exoriebatur: « lo que sé es lo que ella me dijo, que no tiene idea religiosa, ni de formación religiosa, y que además no la acepta ». Praeterea pars conventa, sicut testis declarat, « Se opuso al bautismo de la hija, y además se niega a una formación cristiana de la hija. Actualmente mantiene su oposición a que hija bautice ».

Haec omnia ostendunt immutatam fuisse partis conventae voluntatem etiam post nuptias contra coniugii indissolubilitatem atque contra officia religionis, perstante adhuc pervicaci errore. Iamvero conventa matrimonium religiosum cum actore ineundum habuit « siempre bajo las mismas condiciones que el matrimonio civil ». Quare aegre acceptando matrimonii celebrationem in facie Ecclesiae,

sibi impositam ab actore, pars conventa voluntate implicita placitis erroris circa matrimonii indissolubilitatem radicitus imbuta, ad matrimonium nec aliter considerandum atque accipiendum ferebatur quam ad illud divortio solubile dumtaxat.

Cum primum igitur discrevit se non amplius amore actorem prosequi, matrimonium finitum esse putavit et separationem instituit ac demum divortium expetivit.

Agebatur sane de voluntate conventae ab errore determinata in matrimonium solubile, non autem de exclusione indissolubilitatis positivo voluntatis actu facta, cum in actis causae desint sufficientia argumenta de exsistentia huiusmodi expliciti actus, quo eadem mulier coniugii indissolubilitatem exclusisset.

20. Quibus omnibus in iure et in facto mature perpensis, Nos infrascripti Patres Auditores de Turno, pro Tribunali sedentes et solum Deum prae oculis habentes, Christi nomine invocato, declaramus, decernimus ac definitive sententiamus, proposito dubio respondentes: Affirmative seu constare de matrimonii nullitate, in casu, ob errorem determinantem voluntatem tantum circa matrimonii indissolubilitatem ex parte mulieris conventae.

Vetito eidem mulieri transitu ad novas nuptias inconsulto loci Ordinario.

Ita pronuntiamus, mandantes Ordinariis locorum et Tribunalium administris, ad quos spectat, ut hanc nostram definitivam sententiam notificent omnibus, quorum intersit, ad omnes iuris effectus.

Romae, in sede Tribunalis Apostolici Rotae Romanae, die 25 aprilis a. 1991.

*Antonius Stankiewicz, ponens
Aemilius Colagiovanni
Hyginus Ragni*

(*Omissis*).